
Розділ 1

Я шпигун, сплячий агент спецслужби, людина двох облич. Навряд чи дивно, що я водночас і людина двох свідомостей. Не якийсь незрозумілий мутант з коміксу чи фільму жахів (хоча бувало, що люди ставилися до мене саме так); я просто здатен розглядати будь-яку тему з двох боків. Інколи я тішу себе тим, що це талант, і хоча він, вочевидь, не надто значний, але це чи не єдиний мій талант. Бувають дні, коли я міркую про те, що мимоволі бачу світ саме так, і питаю себе: чи можна цю властивість узагалі назвати талантом? Зрештою, талант — це те, що ти використовуєш, а не те, що використовує тебе. Талант, який ти не *можеш* використати, талант, яким ти одержимий, — мушу зізнатися, це ризиковано. Але в той місяць, коли починається це зізнання, мій спосіб сприйняття світу видається швидше перевагою, аніж небезпекою, — власне, іноді небезпечні речі створюють саме таке перше враження.

Місяць, про який ідеться, — квітень, найжорстокіший з місяців. Саме цього місяця у війни, що тривала дуже довго, підкосилися ноги, як то буває з війнами. Цей місяць був усім для жителів нашого куточка світу й нічим для всіх інших. Цей місяць був водночас кінцем війни і початком... Що ж, «мир» — не надто влучне слово, чи не так, дорогий Коменданте? То був місяць, коли я чекав кінця за стінами вілли, на якій прожив попередні п'ять років, за стінами, блискучими від битого коричневого скла, увінчаними іржавим колючим дротом. Там у мене була своя кімната — так само, як у вашому таборі, Коменданте. Звісно ж, цю кімнату годиться називати «ізоляційною камерою», і замість покоївки, яка щодня приходила прибирати, ви забезпечили мене охоронцем з дитячою пикою, який зовсім не прибирає. Та я не скаржусь. Для того щоб писати цю сповідь, мені потрібне усамітнення, а не чистота.

Ночами на віллі Генерала такого усамітнення не бракувало, чого не скажеш про день. Я був одним з офіцерів, що жили в його домі, єдиним нежонатим його штабу та найнадійнішим його помічником. Вранці, перш ніж рушити в коротку мандрівку до офісу, ми разом сідали, розбираючи пошту за одним кінцем тикового обіднього столу, тоді як його дружина навпроти наглядала за квартетом чудово вихованих дітей вісімнадцяти, шістнадцяти, чотирнадцяти та дванадцяти років; ще один стілець стояв порожнім — для дочки, що вчилася в Америці. Не всі боялися кінця, однак Генерал розсудливо боявся. То був худий чоловік з досконалою поставою, ветеран з численними медалями, у його разі — чесно заслуженими. Хоча в нього було всього дев'ять пальців на руках і вісім на ногах, бо три пальці він втратив через кулі та шрапнель, лише родина й довірені особи знали про справжній стан його лівої ступні. Ніщо не стояло між ним та його амбіціями, хіба що мрія знайти гарну пляшку бургундського й випити її з тими, кого не тягне кидати кубики льоду в келих з вином. Генерал був епікуреєць і християнин — саме в такому порядку, вірянин, який вірив у гастрономію та Бога, свою дружину та дітей і у французів та американців. З його погляду, вони опікувалися нами значно краще за тих іноземних Свенгалі¹, що зачарували наших північних братів (та й деяких південних теж), а саме: Карла Маркса, В. І. Леніна та Керманіча Мао. Та хіба ж він хоча б читав цих мудреців! Це до моїх обов'язків, як його ад'ютанта та молодшого офіцера розвідки, входило забезпечувати Генерала поспіхом нашкрябаними нотатками про «Маніфест комуністичної партії»² чи «Червону книжечку»³ Мао. А його справою вже було за нагоди показати, що він знається на тому, як мислить ворог, і найпаче він любив ленінське питання — цитував його за будь-якої нагоди.

¹ Герой роману «Трільбі» Джорджа Дю Мор'є. Прізвище вживають на позначення людини, яка маніпулює іншими, маючи злі наміри. (Тут і далі прим. пер.)

² Перший програмний документ європейського комуністичного руху, написаний Карлом Марксом та Фрідріхом Енгельсом.

³ Інша назва — «Цитати Мао Цзедуна».

— Панове, — казав він, постукуючи своїми твердими суглобами по поверхні відповідного столу. — *Що робити?*

Марно було казати Генералові, що це питання насправді поставив Микола Чернишевський в однойменному романі. Хто тепер пам'ятає Чернишевського? Важливим був Ленін, людина дії, він узяв це питання й привласнив собі.

Того квітня, найпохмурішого з усіх, поставши перед питанням, що ж робити, Генерал, який завжди міг знайти собі справу, вже був на це не спроможний. Чоловіка, який вірив у *mission civilisatrice* та Американський Спосіб Життя, щонайменше вкусив жучок недовіри. Охоплений раптовим безсонням, він узявся блукати віллою, зеленкувато-блідий, немовби хворий на малярію. Відколи в березні, за кілька тижнів до того, занепав наш північний фронт, він з'являвся на порозі мого кабінету або ж моєї кімнати на віллі, щоб урвати хоч якісь новини — зазвичай сумні.

— Ні, ви в це вірите? — питав він, на що я мав одну з двох відповідей: «Ні, сер!» або ж «Неймовірно!»

Ми не могли повірити, що миле, мальовниче кавове містечко Банметтуот, моя гірська батьківщина, здалося на початку березня. Ми не могли повірити, що наш президент Тх'еу, чие ім'я так і проситься до плювка, відав нашим військам, що охороняли нагр'я, наказ відступити. Ми не могли повірити, що Дананг та Нячанг здалися чи що наші солдати стріляли цивільним у спину, коли ті оскаженило пробивали собі шлях до втечі баржами та човнами, і смерть тисячами знімала врожай. У тиші й самотності мого кабінету я дбайливо робив знімки цих доповідей, щоб потішити Мана, мого керівника. Я й сам з них тішився, однак не міг не спочувати тяжкій долі цих бідних людей. Можливо, з політичного погляду, моє спочуття до них було неправильне, але ж і моя мати, якби жила, перебувала б серед них. Вона була бідна людина, я зростав її бідним дитям, а бідних людей ніхто не питає, чи хочуть вони війни. Ніхто не питав їх, чи хотіли вони померти від спраги та перегріву на березі моря, чи щоб їх грабували й гвалтували свої ж вояки. Якби ці тисячі лишилися живими, вони

не повірили б своїй смерті, так само як ми не могли повірити, що американці — наші друзі, благодійники, захисники — зневажливо відмовилися дати нам ще грошей. Та й що ми робили б з тими грішми? Купували б амуніцію, бензин та запчастини до зброї, літаків і танків, що їх ті ж самі американці дали нам задарма. Вони забезпечили нас шприцами, однак тепер, як ті збоченці, відмовляли нам у наркотику («Нема нічого, — буркотів Генерал, — дорожчого за безплатне»).

Наприкінці наших бесід та обідів я підпалював Генералові сигарету, і він витріщався в нікуди, забуваючи про свою «Лакі Страйк», яка повільно поїдала сама себе в його пальцях. У середині квітня, коли попіл вжалив його, пробудивши від задуми, і він вимовив слово, що не варто було говорити, Мадам угамувала дітей, які порскнули зо сміху, і сказала:

— Якщо чекатимеш ще довше, ми не зможемо вибратися. Слід уже зараз попросити у Клода літака.

Генерал вдав, ніби не чує Мадам. У неї був розум обчислювальної машини, постава інструктора з муштри і тіло незайманки навіть після народження п'яти дітей. Усе це було загорнуте в ту зовнішність, що змушувала наших художників, які вчилися мистецтва у французів, добирати найпастельніші з кольорів акварелі та найрозмитіші рухи пензля. Коротко кажучи, вона була ідеальна в'єтнамська жінка. За цей скарб Генерал був довіку вдячний і так само нажаханий. Потираючи обпечений кінчик пальця, він подивився на мене і сказав:

— Гадаю, час попросити у Клода літака.

Я глянув на Мадам лише тоді, коли він знову взявся вивчати свій опік. Мадам ледь підняла брову.

— Гарна ідея, сер, — сказав я.

Клод був наш найближчий американський друг, такий близький, що одного разу він зізнався мені в тому, що має одну шістнадцяту негритянської крові.

— О, — сказав тоді я, так само як і він, розмазаний бурбоном з Теннессі, — тоді зрозуміло, чому в тебе чорне волосся, чому так гарно засмагаєш і танцюєш ча-ча-ча, наче один з нас.